

प्रदेश तह स्तरीय स्वास्थ्य क्षेत्रको बार्षिक समीक्षा कार्यक्रमका लागि मार्गदर्शन

पृष्ठभूमि

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले स्वास्थ्य सेवाको समग्र बस्तुस्थितिका बारेमा छलफल गर्ने र मुख्य सवाल पहिचान गरी आगामी बर्ष कार्ययोजनामा समावेश गरी सम्बोधन गर्दै जाने उद्देश्यले स्वास्थ्य संस्था तह देखि केन्द्र स्तरसम्म विगत लामो समयदेखि बार्षिक कार्यक्रम समिक्षाको निश्चित पद्धती अवलम्बन गर्दै आएको छ । वार्षिक समिक्षाको मुल उद्देश्य स्वास्थ्य संस्था तह देखि केन्द्रसम्म लक्षित गरेअनुसारको प्रगतिको अवस्था, सुधार गर्नु पर्ने अवस्था तथा सिकाईको विश्लेषण गर्ने र तत्कालिन, अल्पकालिन सवाल पहिचान गरी क्रमबद्ध रूपमा योजनामा समावेश गर्नु हो । यो समिक्षामा विशेषगरी स्वास्थ्य सेवा उपभोगमा महिला, गरिव, र बञ्चितीकरणमा परेका बर्गको अवस्था के छ, के कारण उनिहरु ती सेवा लिन आउन/जान सकेका छैनन् र ती कारणको निदानमा सबै तह र अन्य सरोकारवालाहरुको भुमिका कस्तो हुने भन्ने बारे छलफल र निर्णय हुन जरुरी छ ।

नेपालको संबिधान २०७२ अनुसार संघीयता कार्यान्वयन भइ तीन तहको संरचना स्थापना भइसकेको छ । संबिधानको अनुसूची ६ देखि ९ सम्म सूचीकृत गरिएका स्थानीय, प्रदेश र संघीय तीनै तहको सरकारको एकल तथा साझा अधिकार सूचीमा स्वास्थ्य सम्बन्धी विभिन्न अधिकार तथा जिम्मेवारी उल्लेख गरिएको छ । प्रत्येक तहबाट संचालन भएका स्वास्थ्य कार्यक्रमहरुको प्रभावकारीता एकीन गरी उपभोगमा देखिएका बाधा, अवरोध, समस्याहरु पहिचान गर्न समीक्षा कार्यक्रम एक उपयुक्त माध्यम हो । कार्यक्रमको समीक्षामा अन्तरकृया गरी यसबाट निस्किएका निचोडलाई आगामी दिनमा सम्बोधनका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनमा लैजानु पर्दछ ।

संघीय संरचनामा संघीय, प्रदेश र स्थानीय तहमा सरकार रहेको परिप्रेक्ष्यमा तत् तत तहमा देखिएका समस्याहरुको सम्बन्धित तहमा नै समाधान गर्ने प्रबल अवसर रहन्छ । यसले गर्दा स्थानीय तहले प्रदेश र प्रदेश तहले संघसँग समाधानको अपेक्षा गर्नुपर्ने अवस्था न्यून रहन्छ ।

समीक्षा कार्यक्रम संचालनका लागि स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले यस मार्गदर्शन तयार गरेको छ । विगतका समीक्षा कार्यक्रमको अनुभवको आधारमा संघीय संरचनामा उपयुक्त हुनेगरी समीक्षाको तयारी तथा संचालन गर्नका लागि खाका प्रस्तुत गरिएको छ । यस मार्गदर्शनलाई सम्बन्धित तहले आफ्नो आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरी प्रयोगमा ल्याउन सक्नेछन् ।

प्रादेशिक तह स्तरीय बार्षिक समीक्षाको अबधारणा

- आ.ब. २०७४/७५ मा सम्पादित क्रियाकलाप तथा हाल सम्मको अबस्था चित्रण गर्ने ।
- प्रादेशिक तहमा स्वास्थ्य सम्बन्धि मुद्दाहरुमा केन्द्रित रही तथ्यपरक समिक्षा गर्ने ।
  - विभिन्न स्वास्थ्य कार्यक्रमहरुको HMIS, LMIS, जनसंख्या तथा स्वास्थ्य संस्था स्तरमा गरिएका सर्भेक्षण (NDHS, NHFS, Micro Nutrient Status Survey) लगायत अन्य सूचनाका आधारमा प्रगति समिक्षा गर्ने ।
  - स्वास्थ्य क्षेत्र रणनीति नतिजा खाका (NHSS RF) तथा दिगो बिकाश लक्ष्यसंग सम्बन्धित सूचकहरुको तुलानात्मक प्रवृत्ति (Trend) तथा लक्ष्य प्रगति विश्लेषण गर्ने (Template मा उल्लेख गरिएका सूचकहरुको आधारमा)
- संबिधानले व्यवस्था गरेको प्रदेश तहको स्वास्थ्य जिम्मेवारी अनुरूप हालको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने।

- प्रदेश तहको भौगोलिक क्षेत्रभित्र अबस्थित संघीय तह मातहतका अस्पतालबाट प्रबाह भएको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी छलफल गर्ने ।
- प्रदेश तहमा समाधान हुन सक्ने मुद्दा र समाधानका उपायहरूको पहिचान गर्ने ।
- प्रदेश तहमा समाधान हुन नसक्ने मुद्दाहरू संघिय स्तरमा समाधान हुने गरी बर्गिकरण गर्ने ।

समीक्षाको मुख्य उद्देश्य

- प्रदेश तहभित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरूको प्रगति तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने ।
- कार्यक्रम संचालनमा देखिएका कमि कमजोरी पहिचान गर्ने र सुधार गर्नु पर्ने वुदाँहरू पत्ता लगाई लक्ष्य प्राप्ती सम्म पुग्ने मार्ग पहिचान गर्ने ।
- संचालित कार्यक्रमले सम्बन्धित क्षेत्रका बासिन्दा र विशेष गरी महिला तथा बञ्चितीमा परेका समुदायहरूलाई उपलब्ध स्वास्थ्य सेवाको उपभोगको अवस्था, उनिहरूले सेवा उपभोग गर्न भोग्नु परेका बाधा अवरोधहरू पत्तालागाई संबोधनका लागि रणनीति तयार गर्ने ।
- प्रदेश स्तरमा स्वास्थ्यका नीति तथा रणनीति विकास गर्न र योजना तर्जुमाका लागि प्राथमिकता क्षेत्र पहिचान गर्ने ।

समीक्षाका विषयवस्तु

- स्वास्थ्यका नियमित सूचना प्रणालीहरू (HMIS, LMIS, HIIS) को प्रभावकारिता – समस्या तथा समाधान
- प्रमुख स्वास्थ्य सूचकहरूको प्रगती समिक्षा (तोकिएका तथा प्रदेश स्तरीय)
  - स्वास्थ्यका नियमित सूचना प्रणालीहरूमा नसमेटिएका बिषयहरूको बिश्लेषण
  - बित्तीय प्रगति, भौतिक प्रगति, बेरुजु, बिभिन्न कृयाकलाप
  - आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा सरसफाईका मुद्दाहरू
  - प्रदेश तहमा स्वास्थ्यसेवा सम्बन्धि बिषय बस्तुहरू (नियम कानूनको निर्माण तथा नियमन, ...)
  - औषधी तथा उपकरणहरूको ब्यवस्थापन
  - जनशक्ति ब्यवस्थापन
  - विभिन्न तहमा संचालन भएका अस्पतालहरूको मुद्दा
  - बहुक्षेत्रीय समन्वय सम्बन्धि मुद्दा
  - जनसंख्या व्यवस्थापन सम्बन्धी मुद्दा तथा कृयाकलापहरू
- मुख्य मुद्दा केन्द्रित छलफल

समीक्षाका चरणहरू

चरण १: पूर्व तयारी

१. प्रदेश तहभित्र रहेका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूको आ.ब. २०७४।७५ का बाह्रै महिनाको प्रगति प्रतिवेदन स्वास्थ्य क्षेत्रका सम्बन्धित सूचना प्रणालीमा प्रबिष्ठ भएको सुनिश्चित गर्ने ।
२. तथ्यांकको गुणस्तर कायम गर्नकालागि सम्बन्धित प्रदेश स्वास्थ्य कार्यालय, स्थानीय तह र स्वास्थ्य संस्थासँग, समन्वय गरी डाटा भेरिफिकेसन गर्ने ।
३. समीक्षाको बिधि, अबधि, सहभागी संख्या र विषयवस्तुलाई मध्यनजर गर्दै समीक्षाको विस्तृत कार्यतालिका वनाउने।

४. मातहतका प्रदेश जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय र बिभिन्न स्तरका अस्पताललाई त्कउबितभ मा उल्लेखित सूचकको आधारमा कार्य प्रगति विश्लेषण गरी प्रस्तुतीकरण तयार गरी ल्याउन पत्राचार गर्ने ।
५. Template मा उल्लेखित सूचकको आधारमा जिल्लागत बस्तस्थिति देखिने गरी प्रदेशस्तरीय एकीकृत प्रस्तुतीकरण तयार गर्ने ।
६. मुद्दा केन्द्रित छलफल (Panel Discussion) को लागि पूर्व तयारी गर्ने
  - बिषयको छनौट,
  - विज्ञ समूह छनौट
  - विज्ञ समूहलाई विषयवस्तुको पृष्ठभूमि; स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय तथ्य, स्थानीय परिबेशमा आधारित भई प्रस्तुतिकरणको तयारीको लागि अग्रिम जानकारी दिने ।
  - सहजकर्ता छनौट र विषयवस्तुवारे जानकारी दिने ।

नोट : स्थानीय तहको समीक्षा कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि समीक्षा कार्यक्रममा भएका प्रस्तुतीकरण, पहिचान गरिएका समस्या, समाधानका उपाय र सम्बन्धित प्रतिवेदनहरू समायोजन गर्न, स्वास्थ्य सम्बन्धि मुद्दाहरूमा अन्तरपालिका समन्वय सुदृढीकरण गर्न तथा प्रदेश तहमा हुने समीक्षा कार्यक्रमको तयारीका लागि प्रदेश स्वास्थ्य कार्यालय/जिल्ला (जन) स्वास्थ्य कार्यालयको प्राबिधिक सहयोग सहित जिल्ला समन्वय समिति र स्थानीय तहका स्वास्थ्य संयोजक सम्मिलित बैठक सम्बन्धी व्यवस्थापन प्रदेश तहले गर्नु पर्नेछ ।

चरण २: समीक्षा संचालन

समीक्षाको प्रस्तावित समयाबधि :

२०७५ कार्तिक ४ देखि २० भित्र (अस्पताल केन्द्रीत १ दिन समेत जम्मा ३ दिन)

समीक्षाका प्रस्तावित सहभागीहरू :

- प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालयका सचिव, महाशाखा प्रमुखहरू
- प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालय र प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालयका तोकिएका सम्बन्धित पदाधिकारीहरू
- प्रदेश स्वास्थ्य कार्यालय प्रमुख र योजना, अनुगमन तथा तथ्यांकसँग सम्बन्धित अधिकारी
- स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय, स्वास्थ्य सेवा विभागका प्रतिनिधिहरू (प्राबिधिक सहयोगका लागि आमन्त्रित गर्न सकिने)
- प्रदेश तहभित्र स्वास्थ्य क्षेत्रमा कृयाशिल गैर सरकारी स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुख
- प्रदेश तहमा सहयोग पुर्याइरहेका विकास साझेदार संस्थाका प्रतिनिधीहरू
- अस्पताल केन्द्रीत समीक्षा (पहिलो १ दिन) मा प्रदेश मातहतका अस्पतालका प्रमुख र मेडिकल रेकर्ड अधिकृत/सहायकहरू

समीक्षाको प्रस्तावित बिधि तथा एजेण्डा :

अस्ताल केन्द्रीत समीक्षाको प्रस्तावित एजेण्डा (पहिलो १ दिन) :

- कार्यक्रमको शुरूवात
- प्रदेश तहका अस्पतालहरूको समग्र अवस्थाको प्रस्तुतीकरण तथा छलफल (प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालयबाट)
- छनोट गरिएका अस्तालको प्रस्तुतीकरण तथा छलफल (अस्पताल प्रमुखबाट)
- समूहकार्य: स्वास्थ्य सेवा प्रबाह, स्वास्थ्य जनशक्ति, स्वास्थ्य सूचना प्रणाली, अत्यावश्यक औषधीको उपलब्धता र पहुँच, आर्थिक तथा भौतिक श्रोत साधन, स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुशासन तथा नेतृत्व जस्ता क्षेत्रमा आधारित रही समस्या, समाधानका उपाय, तथा तहगत जिम्मेवारी समावेश भएको कार्ययोजना बनाई समूह प्रस्तुतीकरण र छलफल ।
- पहिलो १ दिनको समापन

जनस्वास्थ्य कृयाकलाप केन्द्रीत समीक्षाको प्रस्तावित एजेण्डा (अन्तिम २ दिन) :

- कार्यक्रमको शुरूवात
- कार्यक्रमका Tracer सूचकमा आधारित भई प्रदेशतहको स्वास्थ्य क्षेत्रको समग्र अवस्थाको प्रस्तुतीकरण (सम्लग्न Template को आधारमा प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालयबाट)
- प्रदेश तहका Best practice, Innovation, Results, Strengths, Weaknesses मा आधारित भई मुख्य Issues अनुसार प्रदेश स्वास्थ्य कार्यालय/ जिल्ला (जन) स्वास्थ्य कार्यालय प्रमुख बाट प्रस्तुतीकरण तथा छलफल
- प्रदेश तहमा कार्यरत स्वास्थ्य क्षेत्रका साझेदार संस्थाको एकमुष्ट संक्षिप्त प्रस्तुतीकरण तथा छलफल
- प्रदेश तहको बस्तुस्थिति अनुसार मुख्य मुद्दा (२ वटा) मा केन्द्रित भई छलफल (Panel Discussion)
- समापन

चरण ३: समीक्षा पश्चात गर्नुपर्ने कार्य

- मुद्दामा आधारित भई समय सीमा र जिम्मेवारी सहितको तत्काल गर्नुपर्ने कार्यको योजना तयार गर्ने
- समीक्षाको निष्कर्षको आधारमा आगामी बर्षको बार्षिक वजेट कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्ने कृयाकलापहरूको सूची तयार गर्ने ।
- संघीय बार्षिक समीक्षाका लागि तथ्यांक तथा मुद्दामा आधारित प्रतिवेदन र प्रस्तुतीकरण तयार गर्ने।
- बार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेशको Website मा राख्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- तत्कालै गर्नुपर्ने कार्य र आगामी बर्षको बार्षिक वजेट कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्ने कार्यको सुनिश्चितताको लागि निरन्तर फलोअप गर्ने ।